

original scientific article
received: 2015-03-31

DOI 10.19233/ASHS.2016.6

RAZVOJ SLAVISTIKE – OD SLOVANSKE FILOLOGIJE DO INTERDISCIPLINARNE SOLIDARNOSTI

Zvonko KOVAČ

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, HR-10000 Zagreb, Ivana Lučića 3
e-mail: zkovac@ffzg.hr

IZVLEČEK

Namen prispevka je razumevanje koncepta slovanske filologije in filologije nasploh, zato pa je pomembno poznavanje stanja slovanske filologije v Jagićevem obdobju in razvoja slavistike do današnjih dni, ko se težišče prenese na posamezne nacionalne filologije. Poleg pogleda v preteklost je v članku utemeljena potreba po svojevrstni interdisciplinarni solidarnosti tako znotraj humanističnih in družboslovnih znanosti kot tudi v sodobnem organiziranju univerzitetnih študijev jezika in književnosti.

Ključne besede: slavistika, filologija, univerzitetni študij jezika in književnosti, interdisciplinarna solidarnost

SVILUPPO DELLA SLAVISTICA – DALLA FILOLOGIA SLAVA FINO ALLA SOLIDARIETÀ INTERDISCIPLINARE

SINTESI

Per capire il concetto della filologia slava e della filologia in generale che stanno al centro della nostra attenzione, si deve rivedere lo stato della filologia slava nel periodo di Vatroslav Jagić e lo sviluppo della slavistica fino ai giorni nostri, quando sono le filologie nazionali quelle che vengono sottolineate. Oltre lo sguardo al passato nell'articolo viene spiegata anche la necessità di una certa solidarietà interdisciplinare così nell'ambito delle scienze umanistiche e sociali come anche alle università quando si organizzano gli studi di lettere.

Parole chiave: slavistica, filologia, studi di lettere, solidarietà interdisciplinare

UVOD

Za razumevanje koncepta slovanske filologije in filologije nasploh se je zelo pomembno spomniti slovanske filologije kot discipline v Jagićevem obdobju v drugi polovici 19. stoletja. Znanstveniku je bilo takrat na voljo celotno filološko, tako jezikoslovno kot tudi literarnovedno, predmetno področje, zato se je od strokovnjaka pričakovala širša slavistična izobrazba, od stare cerkvene slovanščine do posameznih nacionalnih jezikov, kot tudi širša literarnozgodovinska, tekstološka, pa tudi komparativna strokovna kompetenca. V kasnejšem razvoju se je slovanska filologija najprej razdelila na strokovnjake za slovanske jezike in slovanske književnosti – danes se srečujemo s specializacijami za posamezne slovanske filologije – in še ožje na literarne zgodovinarje in literarne teoretike na eni ter lingviste na drugi strani, ki se specializirajo za posamezna področja na korpusu ene književnosti oziroma enega jezika. Prihajamo v situacijo, v kateri o slavistiki kot študijskem in znanstvenem področju lahko še komajda govorimo, zato se postavlja vprašanje nadaljnjega razvoja modernih slavističnih študijev. V nadaljevanju prispevka¹ pri študiju slovanskih jezikov in književnosti zagovarjamo interdisciplinarno solidarnost, ki vključuje dvo- in večdisciplinarne študije, s čimer se zagotavlja večjezična, medkulturna in multiliterarna izobrazba.

SLAVISTIKA V PLUSKVAMPERFEKTU

Tradicionalna slovanska filologija oz. poenostavljeno rečeno *slavistika v pluskvamperfektu*, tj. slavistika Miklošičevega in Jagićevega obdobja, je bila omejena in obogatena z dvema mejnima nalogama, nacionalno in evroslovansko. Pa vendar, tako kot so skoraj neopazni prehodi med slovanskimi dialekti, kjer šele kulturno-zgodovinski in politični dejavniki določajo pripadnost nekemu slovanskemu diasistemu, tako ni bilo ostrih mej in razmejevanj v strokovnem in znanstvenem interesu med slavisti. Še bolj aktualno od premislekov o odnosu med slovansko in južnoslovansko oz. nacionalno filologijo v razpravi *Slovanska filologija in slovanske filologije* v Jagićevem obdobju (Kovač, 1998) se danes zdi dvoje mišljenj, in sicer tisto, ki ga je kasneje zastopal Jagićev naslednik Josip Hamm, in pa pogled samega Jagića. Hamm je opozarjal, da naj odnos naše posamezne nacionalne filologije ne bi bil določen samo z južnoslovanskim kontekstom, temveč tudi z odnosi do drugih posameznih slovanskih filologij in slavistike v celoti. Jagić pa je na primeru zgodaj preminulega Vatroslava Oblaka sugeriral, da je naravna pot mladega slavista od njegove materinščine do postopnega pridobivanja pregleda nad »celoto slovanstva«, s čimer bi lahko opazoval posameznosti v soodvisnosti s celoto.

Ker se danes zdi, da se možnost obvladovanja »celote slovanstva« neponovljivo izgublja, še zlasti celote slovanskih književnosti, nas zanima, ali ne bi bila mogoča določena kompromisna rešitev, da bi lahko predmetna področja manj različnih enot, kot so vzhodnoslovanska, južnoslovanska in zahodnoslovanska, še zlasti, če bi se organizirala kot študiji, bila uspešna srečevališča splošne in primerjalne slavistike s preučevanjem nacionalnih jezikov in književnosti. Sprašujemo se torej, ali ne bi posamezne slavistične in znanstvene discipline lahko postale trajni mostovi slavistike v neslovanskih, večinoma zahodnih državah, in slavistike v slovanskih državah, ki so prepogosto obremenjene s posameznimi, matičnimi slovanskimi jeziki in književnostmi. Pri tem kroatistika ali slovenistika kot posamezna nacionalna študija seveda nikakor nista bili postavljena pod vprašaj.

Glede na to, da se je študij slavistike na Filozofski fakulteti v Zagrebu hočeš-nočeš razvil zgolj v študij južne slavistike – ki je bila v Jagićevem obdobju afirmirana kot enotna južnoslovanska filologija – pogosto kot uspešna zamenjava za raziskovanje in študij »srbohrvaškega« jezikovnega in kulturnega prostora, z izdvojenjo kroatistiko, nas na tem mestu zanimajo predvsem vprašanja literarne komparativistike znotraj južnoslovanskih književnosti. Potem ko smo pridobili tudi lektorat bolgarščine, smo lahko končno zaokrožili kompleksno predmetno področje južnoslovanske filologije in poiskali vzore znotraj stare in aktualne primerjalno-slavistične prakse; poleg Vatroslava Jagića nam lahko vzor predstavlja tudi razvito južnoslovansko delovanje sodobnih nemških slavistov, predvsem Reinharda Lauerja. Kot izobraženim učiteljem hrvaškega jezika in književnosti, s specializacijami iz južnoslovanskih filologij, nam ni bilo težko, pa čeprav samo na komparativnih ravneh, v študij vključevati tudi domicilno kulturno problematiko, to razumemo celo kot eno naših ključnih nalog. V tistem času sem se zato zanimal tudi za primerjalna dela Vatroslava Jagića. Breda Kogoj - Kapetanić, ki je pisala o Jagiću kot začetniku literarne komparativistike pri nas, je poudarila, da je Jagić ravno v pripravljenem gradivu videl začetke komparativne zgodovine evropskih literatur, od katere se je nadejal takega uspeha, s kakršnim se je ponašala že komparativna lingvistika (Kogoj - Kapetanić, 1968). Ne da bi podrobneje ocenjevali Jagića kot literarnega komparativista, ob tej priložnosti poudarjamo samo rezultate raziskovanja, ki je temeljilo na Jagićevih primerjalnih delih. Gre za obdobje historizma v znanosti in kulturi, ki temelji na široko zasnovanem in izvedenem raziskovanju z objektivizacijo, zato lahko pri Jagiću govorimo o kritičnem historicizmu, ki avtorju omogoča odprte in utemeljene odgovore na številna sporna vprašanja. Slovanska literarna komparativistika, čeprav še daleč od posebne discipline ali posebne kom-

¹ Prispevek je razširjeni prevod prispevka *Slavistika u Jagićevo doba i u budućnosti. Slavistika između slavenske filologije i interdisciplinarne solidarnosti* (Kovač, 2014).

parativistične metode, je v Jagićevih opažanjih in praktični uporabi služila najboljšim tradicijam preučevanja književnosti kot književnosti, ki jo razdvajajo samo različni jeziki (z gledišča Jagićeve prevodne komparativistike je toliko hujše, če jo razdvajajo tako bližnji jeziki, kot so slovanski). Še posebej zanimivi so se nam zdeli Jagićevi termini *skupni pregled* ali *paralelno preučevanje* slovanskih književnosti, ki ob specifičnosti slovanske prevodne problematike ponujajo razlog za zasnovo specifične interslovanske komparativistike, ki ji sicer številni teoretiki literarne komparativistike in literarni zgodovinarji nasprotujejo (Kovač, 1998).

SLAVISTIKA V PERFEKTU

Medtem pa je razvejana slavistična praksa, še zlasti na zahodnih študijah slavistike, kjer se je slavistika študirala še zmeraj kot relativna celota, vsebovala številne primere medsebojnega primerjalnega preučevanja slovanskih književnosti. Eden najaktivnejših, še zlasti na južnoslovanskem področju, je bil znameniti nemški slavist akademik Reinhard Lauer, ki je za svoje delo v kroatistiki in slavistiki na Hrvaškem slavističnem kongresu v Varaždinu (2006) dobil prestižno nagrado Hrvaškega filološkega društva – *Medaljo Vatroslava Jagića*. Čeprav jih ni veliko, so zelo zanimiva tista Lauerjeva dela, ki problematizirajo literarno-zgodovinsko preučevanje književnosti, označuje pa jih zaupanje v tradicionalno historiografijo posamezne nacionalne književnosti, kombinirano s sodobnimi pristopi k besedilu, problematiko prevoda in primerjalnimi kulturno-zgodovinskimi koncepti. V njegovih analizah naletimo na afirmativne članke o posameznih pomembnih ali atipičnih avtorjih določene nacionalne književnosti pa tudi primerjalno-kulturne sinteze, ki se niso umikale pred določeno socialno aktualnostjo, pa naj bo to »zadeta« sredina ali perspektiva širše družbene javnosti nemške kulture, za katero je v glavnem pisal ali predaval. Tako tudi v Lauerjevi hrvaški knjigi *Nove kroatističke studije* (2011) njegovo potrpežljivo in dolgotrajno raziskovalno delo, njegov enakovredni smisel za analizo in sposobnost sintetičnega uvida dajejo njegovim razpravam privlačnost avtentičnega razvoja naše stroke v tujih okoliščinah in prispevajo k podobi hrvaške književnosti in kulture iz gledišča, ki že dolgo ni več tuje, temveč je domače, pristno, prijateljsko, kakršno bi moralo biti vsako pravo filološko raziskovanje. Seveda nas ne sme zapeljati na pot medsebojne nekritičnosti: natančne avtorjeve interpretacije tistih fenomenov, ki so nam povsem znani že na prvi pogled, so za hrvaško slavistiko in kroatistiko izrednega pomena, in sicer, ker se odmerjajo v parame-

trih velike (nemške) kulture in pod pogoji vseobsežne slavistične odprtosti (Kovač, 2013).

Z Lauerjevim delovanjem, ki v marsičem spominja na Jagićevo, ker sta oba imela potencialno na voljo celotno slovansko kulturno področje kot študijsko celoto (pri čemer je Jagić bil predvsem slovanski filolog, Lauer pa sodobni literarni teoretik in zgodovinar slovanskih književnosti, s katerimi se je intenzivneje ukvarjal), se kot da se zaključuje dolgo obdobje razvoja slavistike, ki bi ga lahko poimenovali *slavistika v perfektu*, označujejo pa jo različne slavistične prakse od neposrednih Jagićevih učencev, kot sta bila Matija Murko in Milan Rešetar, do številnih še živih slavistov v pokoju, ki so svoje delovanje specializirali na različne načine, tako da so razvijali posebne znanstvene discipline, pri čemer se niso oddaljivali od posameznih delov slovanske filologije ali slavistike kot celote. Zgodovinsko gledano govorimo o obdobju od razpada Avstro-Ogrske do razpada več slovanskih dvo- in večnacionalnih slovanskih držav, Čehoslovaške, Jugoslavije in Sovjetske zveze, oziroma od oktobrske revolucije do padca berlinskega zidu (od leta 1917 do 1989), ki jih označujejo eksperimenti s komunizmom in večnacionalnimi državami v vzhodni Evropi, v katerih je ekstenzivno gospodarstvo v kombinaciji s socialistično in federalistično retoriko in prakso zagotovo prispevalo k ohranitvi in razvoju študijev in strokovnjakov za več slovanskih jezikov in književnosti. S strani Zahoda je takšno stanje vzdrževal trajni spopad z evropskim Vzhodom pa tudi ideološka in vojna blokovska razdelitev po drugi svetovni vojni. Morda bi se lahko vprašali, a ni slavistika za vzhodno Evropo bila – podobno kot orientalizem, kakor ga je v kolonialni perspektivi tolmačil Edward Said – tudi svojevrsten hegemonističen pogled na svet, ki vsebuje dve kljub različnim medsebojnim variacijam praviloma nepresečni skupini: »nas,« ki smo subjekt interakcije, in »njih,« ki imajo pravico zgolj, da privzamejo vlogo njene- ga objekta (Kozak, 2011, 154).²

SLAVISTIKA V PREZENTU

Pa vendar lahko v teh zgodovinskih okoliščinah znamo stalnico, in sicer določen prenos poudarka z najširše razumljene slovanske filologije kot discipline do njenega skrčenja na slovansko filologijo v ožjem smislu, slavistično lingvistiko in slavistično literarno vedo. Josip Hamm, za njim pa Radoslav Katičić, pa tudi Vladimir Biti, kot hrvaški nasledniki na Jagićevi, dunajski slavistiki, precej dobro izražajo prav vse tri razvojne trenutke; ne glede na (ne)slučajnost in nepovezanost njihovih izbir vsi trije zelo dobro predstavljajo to, kar se je medtem dogajalo s slavistiko v svetu. Izbrani so bili kot odlični

2 »Said ga je dokazal«, nadaljuje Krištof Jacek Kozak, »ne samo kot odkrito oblastno držo kolonizatorjev, temveč kot veliko bolj rafinirano, latentno epistemološko držo tudi na drugih področjih, denimo v književnosti in znanosti. Evropejci niso skrivali, da so si v stiku z drugimi ljudstvi in njihovimi kulturami vse od začetka prizadevali, da bi svojo civilizacijsko vzvišenost vsilili preostalim delom in ljudstvom sveta, kar jim je preko njihovega imperializma tudi uspelo. Za kolonizatorji so na novo zasedena področja kmalu prišli popotniki, raziskovalci, katerih cilji so bili natančni in objektivni popisi neznanih področij. Njihov deklarirani namen je bil spoznati, preučiti, opisati in predstaviti tujo deželo domači (evropski) publiki.« (Kozak, 2011, 154)

strokovnjaki, ki so bolje predstavljali celoto svoje discipline kot celoto slavistike, celo njene posamezne manjše dele, eden filologijo v ožjem smislu, drugi jezikoslovje in tretji literarno vedo. S tem stanjem smo prispeli v obdobje *slavistike v prezentu* oz. v današnje tranzicijsko obdobje, ki na področju tujih slovanskih študijev išče nove oblike in načine organiziranja in – preživetja.

Istočasno, vsaj kot je pokazal razvoj dogodkov na Filozofski fakulteti v Zagrebu, so se močno okrepile tendence in moči, ki slavistiko preobražajo v niz posameznih študijev slovanskih jezikov in književnosti, za katere se oblikujejo programi in izobražujejo strokovnjaki skoraj brez zveze z ožjim ali širšim slavističnim predmetnim področjem. Ne samo, da so se razvejani nacionalni študiji razvili v posameznih slovanskih nacionalnih kulturah v novih državah, po podobnem modelu so se v okviru slavističnih študijev spodbujali tudi študiji in izobraževali strokovnjaki za polonistiko in rusistiko, ukrajinistiko ali slovakiistiko, bohemistiko ali za katere od južnoslovanskih jezikov, književnosti in kultur, pri čemer je med znanstveniki ostala razdelitev na jezikoslovce in strokovnjake za književnost. Namesto uvoda v slovansko jezikoslovje ali slavistično znanost o književnosti kot da danes cvetijo uvodi v posamezne slovanske kulture in civilizacije, pri čemer povprečni študentje in učitelji niti ne pridejo dlje od »uvodnega« poznavanja posamičnega jezika in kulture in so istočasno onesposobljeni in neopogumljeni za kompleksnejšo interdisciplinarno problemsko interpretacijo izbranega fenomena iz splošnoznanstvene perspektive ali glede na širšo slovansko, zgodovinsko ali geografsko področje. V konkurenci z domicilnimi strokovnjaki posameznega slovanskega jezika ali književnosti se taki strokovnjaki, ki študirajo ali proučujejo nek slovanski jezik kot drugi ali tuj jezik oz. književnost kot drugo/tujo, počutijo kot drugorazredni »imitatorji« znanstvenikov, ki se kot rojeni govorci intenzivno ukvarjajo s svojo materinščino ali svojo domačo književnostjo, in to toliko bolj, kolikor je posamezna slovanska kultura glede na število govorcev svojega jezika kvantitativno maloštevilna. Zelo malo je poskusov, da bi se določeni jezikoslovni ali literarni ali kulturno-znanstveni problemi interpretirali na širši, komparativni ravni. Najbolj gre na roko takim izbiram ekstenzivni razvoj študijev posameznih slovanskih jezikov z majhnim številom učiteljev in z majhnim številom (pogosto celo s cikličnim vpisom) študentov. Vendar pa se, če se že doseže taka »idealna« situacija, hitro ugotovi, da je na področju jezikoslovja intenzivno ukvarjanje z enim jezikom pomanjkljivo za resnejše splošnojezikoslovne uspehe. Na področju zgodovine književnosti pa za obvladovanje korpusa besedil iz ene, pa četudi po številu del manjše slovanske književnosti ni dovolj samo ena znanstvena kariera, množina besedil namreč presega

vse posamezne možnosti. Lep primer je sto let razvoja slovenskega romana: iz situacije, ko je Ivan Cankar s še kakšnim pisateljem v prvem desetletju preteklega stoletja objavil deset romanov, smo prišli v položaj, ko v Sloveniji letno izide od 100 do 150 romanov. Zagovorniki specializacije v nacionalnih filologijah se bodo soočili z dejstvom, da zapiranje strokovnjakov v okvire enega jezika nikakor ni prava rešitev, saj to ne bo pomagalo pri obvladovanju celote korpusa. Količina dela pa nikakor ni v razmerju z marginalnim položajem v družbi in znanstveni skupnosti. Tak primer je naše pogosto nezadovoljstvo z razvojem kroatistike na posameznih katedrah v svetu. Pa vendar, kako bi se lahko nekdo v Berlinu in Hamburgu, kjer se slavistika pretežno še zmeraj razvija v tradicionalnih nemških okvirih, ukvarjal izključno s hrvaškim jezikom ali s hrvaško književnostjo, če pa lahko študentje samo s širšimi slavističnimi in interdisciplinarnimi znanji računajo na vsaj približno zaposlitev v humanističnih oz. tamkajšnjim duhovnozgodovinskih disciplinah in institucijah; in še pomembneje: ali lahko nekdo, ki se posveti samo kroatistiki, konkurira razviti sodobni kroatistiki po različnih delih Hrvaške in ali ima tako »tekmovalstvo« smisel tako za hrvaško kot za drugo, tujo kulturo? Ni slučajno, da Gayatri Chakravorty Spivak (2011), tudi z vidika sodobne komparativistike, poziva na nujne strukturne in epistemološke spremembe.³

Kljub temu, ali morda ravno zato, smo tako v Zagrebu kot Ljubljani priče razvoja študijev, strok in strokovnjakov v glavnem po tem nacionalnem principu. Poleg Oddelka za kroatistiko delujejo na Filozofski fakulteti Univerze v Zagrebu od leta 2003 Oddelek za vzhodnoslovanske jezike in književnosti, Oddelek za južnoslovanske jezike in književnosti in Oddelek za zahodnoslovanske jezike in književnosti. Na institucionalni ravni nas od prej povezuje ta zgolj skupna knjižnica in tajništvo. Po letu 2005, po prenovi v skladu z bolonjsko reformo, je organiziranih celo pet samostojnih študijev slovanskih jezikov in književnosti z enim južnoslavističnim, ki je sicer tudi koncipiran tako, da se močno naslanja na štiri katedre, strokovnjake in usmeritve v odnosu do nacionalnih filologij. Poskus reformiranja študija južne slavistike, ki so se ga lotili nekateri kolegi v smeri še večje ekspanzije posameznega jezika in književnosti, govori o tem, kako so enostavne rešitve, ali bolje, stranpoti privlačnejše od redefiniranja slavističnih študijev v luči aktualnih globalizacijskih sprememb in izzivov. Napovedovati, kakšen bo nadaljnji razvoj in kaj prinaša bodočnost, je nevhvaležno početje, še zlasti, če se posamezni študiji enkrat razvijajo po diplomatskih intervencijah in glede na politične okoliščine, drugič pa glede na vse bolj omejena sredstva; vzrok za zmanjšan interes za take ekstenzivne študije, tudi spričo

3 »Pojem jezikovne in književne skupnosti marginaliziranih (subaltern) izven zamejenosti nacionalnega jezika ni enostaven. Če želimo različne izključene (subaltern) ali manj proučevane jezike odmakniti od enklavistične ali kolektivistične pedagogike in politike, komparativno književnost pa osvoboditi nepriznanih in ekskluzivističnih primerjav, so nujne strukturne in epistemološke spremembe.« (Spivak, 2011, 174–175)

vse manjših družbenih potreb po takih strokovnjakih, je seveda tudi ekonomska kriza. Hrvaški model nikakor ni poseben ali slab primer, obstaja še več hujših in improviziranih rešitev, tako je na primer v Beogradu in Novem Sadu lektorat slovenščine organiziran v okviru študija jezikoslovja, slovenska književnost pa v sklopu študija primerjalne književnosti; tudi tu pa je, podobno kot v Parizu, slovenistika izpadla iz študijev in institucij južnoslovanske filologije ali slavistike.

Z bolonjsko reformo se je pojavil tudi poseben primer, ki se odraža v razvoju »enopredmetnih«, monodisciplinarnih študijev, uvedenih z naivnim prepričanjem, da bodo študentje sami prepoznali svoje interdisciplinarne interese, dovolj je, da se jim ponudi samo večje število izbirnih predmetov. Dodati je treba, da so učitelji posameznih oddelkov poskrbeli, da jih usmerijo v želeno smer, če jih niso prepoznali že študentje sami. Čisto konkretno: rezultat je dejstvo, da se na zagrebški filozofski fakulteti že deveto leto vpisujejo študentje, ki študija južne slavistike ne povezujejo s kroatistiko, razen izjem, pa da zgodovine nikakor ni mogoče več študirati z obema omenjenima študijskima skupinama, ker je pri historiografih prevladala enopredmetnost. Prisilni jopiči bolonjske reforme so na prvi in drugi stopnji študija, še posebno pa na enopredmetnih študijih vsem enako tesni ali preohlapni, nikakor pa jih ni mogoče sleči.

Pa vendar: pustimo pretresanje stanja slavistike v sedanjosti, saj smo tudi sami njegovi neveseli sodelavci in sokreatorji, ne glede na to, če se – celo nekoliko slavistično konzervativno – zavzemamo za dvojezične in večliterarne, primerjalne in interkulture študije (glej Kovač, 2001, 2011, v zadnjem delu predvsem razpravi Kriza slavistike in Modeli dvopredmetnega študija južne slavistike). Sodili nam bodo tako in tako tisti, ki prihajajo za nami, zato se poskušajmo vprašati, kam bo razvoj slavistike zavil v prihodnosti in kaj moramo storiti, da bosta Jagićeva in Katičičeva slavistika jutri razumljivi tudi za naše potomce.

SLAVISTIKA V FUTURU ALI KONCEPT INTERDISCIPLINARNE SOLIDARNOSTI

Če se strinjamo, da je glavna lastnost slavistike v bližnji preteklosti bila razdelitev na strokovnjake za jezikoslovje in strokovnjake za književnost (pri čemer izvajamo lektorje kot zastopnike nacionalnih filologij), kot tudi, da je glavni koncept študija temeljil na študiju dveh ali treh jezikov s književnostmi kot izraz svojevrstne relativne specializacije s pogledi na vse manj dosegljivo celoto znanja o jeziku ali književnosti (z razvojem interslovanske komparativistike, ki so jo v večnacionalnih družbah enakovredno podpirali tudi večjezikovni študiji tako v slovanskih državah kot v svetu), potem je jasno, da je to bil izraz stanja v slavistiki, ki so jo vse

bolj obremenjevala znanja iz posameznih filologij na račun neke večje celote, pri čemer se je istočasno izgubljal značaj razvojnih zvez in medkulturne izmenjave.

Glavne lastnosti slavistike v sedanjosti so torej neenotnost modela, nepreglednost in raznolikost slavističnih študijev, z dvema glavnima tendencama: ena je tendenca študijev in specializacij po posameznih slovanskih jezikih in književnostih (še zlasti v slovanskih deželah), druga pa je vključevanje študija slovanskih jezikov v splošno-jezikoslovne ali kulturološke študije, vse do organizacije interdisciplinarnih študijev (ne samo z razvojem običajnih dvopredmetnih, dvodisciplinarnih študijev, pač pa z razvojem edinstvenih interdisciplinarnih študijev, npr. v Hrvaški in Sloveniji za študije kroatistike in slovenistike v svetu). Potemtakem bi bil najprikladnejši, kot najmanjša enota študija, študij južne in/ali zahodne slavistike (v smislu *Slavia latina*) v kontekstu zgodovine srednje in jugovzhodne Evrope. Kaj moramo narediti, da bomo morebitnemu takemu konceptu šli na roko?

Kako bo videti slavistiko v prihodnosti, kakšna bo slavistika v *futuru*? Smo lahko tako zelo prepričani, da bo polje slavistike še naprej obdelano kot neka relativna celota ali bo slavistika povsem razpadla v okviru rastočih globalizacijskih procesov ali nacionalnih obrambnih mehanizmov? Težko je predvideti, a želeli bi bilo, da se poleg tendence, ki je splošno sprejeta, to je razdelitev na jezikoslovce in strokovnjake za literarno vedo, razvijejo študiji v smeri nove filologije ali interkulture semiotike s strokovnjaki za kulturne, literarne in zgodovinske procese »v regiji«, tj. na določenem sorodnem zgodovinskem ali kulturnem področju. S ciljem celovitejšega uvida v strokovno področje bi se študiji (pa tudi strokovnjaki za posamezne jezike in književnosti) morali nujno povezati v obliki dvo- in interdisciplinarnih študijev, radikalno povedano, prekiniti bi morali z izvajanjem enopredmetnih študijev, še posebej enopredmetnih študijev nacionalnih jezikov s književnostmi in nacionalne zgodovine. Ne samo slovanskih. Pri tem je posebej pomembno, da učitelji in znanstveniki delijo strokovno usodo študentov, da trajno razvijajo svojo interdisciplinarnost ali širijo področje izbranega gradiva, kot se to zahteva na njihovem študiju in na študijih, ki se jih lotevajo v kombinacijah. Če učitelj ne ve, kakšni študentje sedijo na njegovih predavanjih in v seminarjih, ni dober učitelj, prav tako mora biti vsaj minimalno odprt za njihove interdisciplinarne izbire in poglede. Kot je natančno zapisal Homi K. Bhabha, po izkušnji analitike kulturne razlike »vstop v interdisciplinarnost kulturnih besedil izključuje kontekstualizacijo nastajajoče kulturne oblike z umestitvijo na podlagi izvora ali neke prej utemeljene diskurzivne vzročnosti. Vedno je treba pustiti dodaten prostor za artikulacijo kulturnih znanj, ki so bližnja in dodatna, ne pa tudi nujno akumulativna, teleološka ali didaktična« (Bhabha, 2007, 278).⁴

4 »Interdisciplinarnost je priznanje nastajajočega pomena kulturne razlike, ustvarjenega v ambivalentnem gibanju med pedagoškim in performativnim naslavljanjem. Nikdar ni le preprosto harmonično dodajanje vsebin ali kontekstov, ki krepijo pozitivnost domnevne

Kaj nas je privedlo do takšnih razmišljanj? Menimo namreč, da je mogoča neka višja solidarnost med strokami, med disciplinami, saj se nam, kakor iz neke pozabe, kaže dejstvo, da imamo vsi, ki smo del filoloških ali humanističnih znanosti, na univerzi, pa tudi na kompleksni filozofski, družbeno-humanistični fakulteti, isti cilj, isti opravek. Vsi raziskujemo – in potem prenašamo – posamezne celote znanja, ukvarjamo se z razumevanjem celote sveta, poznanega in še nepoznanega. Študij posameznega jezika ali posamezne književnosti je pravzaprav samo del študija, majhen del spoznanja o celoti jezika in celoti književnosti. Prav tako kot je študij nacionalne zgodovine samo del svetovne zgodovine, celo več kot to – samo majhen del študija preteklosti, nedosegljive zgodovine celote sveta. Prav tako študij filozofije ni postal študij gole zgodovine filozofije, temveč je še zmeraj navdihujoč izvir kritične misli, ki ne samo družbeno-humanističnim, pač pa vsem znanostim najboljše zavaruje polje univerzalne znanosti, če ga ni na Hrvaškem ponovno zavzela teologija oz. verouk. Tudi študij psihologije bi lahko bil interdisciplinarno koristen in odprt za vse študijske skupine in študijske smeri, preden bo postal le študij za samopomoč deprimiranemu narodu. Podobno se študij sociologije ne bi smel skriti na »enopredmetne anketarje«, temveč bi nam moral pomagati razumeti krize in spremembe, predvidevati trende, da bi dojeli, v kakšni družbi živimo in kam se gibljemo, kot narodi, kulture in kot posamezniki. Za vsakogar so nujna tudi znanja o sociologiji književnosti, estetiki, multikulturnosti, zaradi katere se ubijajo nedolžni ljudje, o najbližje sorodnih jezikih Indije ali Skandinavije, če se nam že sorodni slovanski jeziki srednje in jugovzhodne Evrope zdijo tako različni, da se težko študirajo in preučujejo skupaj, v okviru enotnega študija, kot tudi v paru, npr. češki in slovaški, bosanski in srbski, bolgarski in makedonski, temveč samo posamično. Nismo naklonjeni specializaciji strokovnjakov, ki bi segla preko meje ene filologije, enega jezika ali književnosti.

Ciljamo torej na izgubljen enotnost strok, ki se je v hrvaščini še pred kakšnim letom pogovorno imenovalo – študij filozofije. To je označevalo študij na filozofski fakulteti, ki so ga danes že močno zamenjali posamični študiji, kroatistike ali kroatologije kot privilegirani nacionalni študiji, anglistike in/ali amerikanistike kot privilegirani globalni študiji, študiji psihologije kot privilegirani študiji človekove duše v živčevju, ki ne želi ničesar vedeti o duhovnosti, ki jo razširja književnost. Kot da književnost zares nima zveze z našimi realnimi življenji, našimi slabimi živci, omahovanjem in nav-

dušenostjo, pa tudi – z ljubeznimi. *Filo-* namreč lahko razumemo tudi kot *filija*-logijo, torej kot prijateljsko znanost, a žal se to prijateljstvo že znotraj filologije težko udejanja. Posamezne nacionalne filologije so se v tolikšni meri razvile in razdelile na majhne, kratkotrajne »ljubezni«, toliko so se razdvojile, da smo izgubili celo smisel njihovega notranjega prijateljstva, medsebojne »ljubezni« med jezikom in književnostjo. Med jezikoslovci in strokovnjaki za književnost, kjerkoli je to ostalo še enotno, se razvija odkriti boj, skupaj pa jih držijo samo glave študentov, v katerih se znanja o jeziku in spoznanja o književnosti, pa tudi o filologiji v ožjem smislu, združujejo z nejasnim ciljem. Zato nenazadnje ni nepričakovano, da študentje pogosto želijo več jezikoslovja, pravzaprav več jezika, kar pomeni jezikovnih vaj, kot pa pridobivanja kompetenc o književnosti, čeprav je pogosto prav književnost bila razlog za njihov študij »filozofije« oz. študija na filozofski fakulteti. Sem sodi na primer tudi želja študentov južne slavistike na Filozofski fakulteti v Zagrebu, ki so zahtevali lektorske vaje iz srbskega jezika, resnim jezikoslovnim predmetom pa se redno izogibajo, če so izbirni. Z »izhodnimi kompetencami« oz. s »pričakovanimi predmetnospecifičnimi kompetencami« o znanju iz književnosti imamo že učitelji probleme. Ali je doseganje celote znanja npr. iz zgodovine italijanske književnosti res več vredno od razumevanja književnosti kot take, ali je res več vredno kot pridobivanje hermenevitične in interkulturene dimenzije v študiju, ki mu je lahko študij druge, romanske ali vsake druge, tudi kvantitativno zelo majhne književnosti, kot je npr. slovenska, lahko v pomembno »dobrososedsko« komplementarno pomoč? Kako se je lahko zgodilo, da študiji splošnega jezikoslovja ali komparativne književnosti težijo k enopredmetnosti? Ali ne zanikajo s tem svoje imanentne inter- in transdisciplinarnosti? Ali je res možno, da uprava zagrebške filozofske fakultete nima interesa za nove splošne študije, kot sta študij novinarstva ali pisanja? Ali ne bi ravno taki študiji, v kombinaciji z drugimi študijskimi skupinami, priklicali smisel celote študija, pa čeprav bi bili pragmatično orientirani »samo« na pridobivanje kompetenc v pisanju, ki je s tako lahkoto odstopilo mesto oblikam govorjene ali napol govorjene komunikacije prek pametnih telefonov in spleta. Čeprav to ne pomeni, da se moramo odpovedati tehnološkemu napredku, ravno nasprotno; z razvojem modernega študija digitalne humanistike, ki se po svetu nezadržno širi,⁵ se enako kot pri virtualni komunikaciji brišejo skoraj vse meje in omejitve med jeziki, strokami in disciplinami.

disciplinarne ali simbolične prisotnosti. V nemirnem prizadevanju po kulturnem prevajanju hibridni kraji pomena v jeziku kulture odprejo razpoko, da podobnost *simbola*, ki se kaže v različnih prostorih kulture, ne sme zamegliti dejstva, da je ponavljanje znaka v vsaki družbeni praksi hkrati različno in razločevalno» (Bhabha, 2007, 278–279).

5 Na to nas vztrajno opozarja Miran Hladnik v slovenističnem in slavističnem diskusijskem forumu SlovLit; eno od njegovih obvestil je zajemalo serijo člankov v glasilu Fundacije A. von Humboldt Kosmos: „<http://www.humboldt-foundation.de/web/kosmos-titelthema-102-1.html>“ <http://www.humboldt-foundation.de/web/kosmos-titelthema-102-2.html>

Pod takimi pogoji postaja vse po malem neobvezno. Z bolonjsko reformo se je po evropskih univerzah razširila novica, da reforma zahteva enodisciplinarnost in študijsko enopredmetnost, v tem nepreverjenem reformnem nalogu pa je tičala administrativna potreba, da se nekateri študijski programi prikažejo kot nekonkurenčni in celo odvečni. Nekateri prodekani ali predstojniki so v tem videli priložnost boljše organizacije študija. Istočasno z izgovorom nezadovoljivega urnika pri dvopredmetnih študijih je pri tržiščno propulzivnejših ali popularnejših študijih na žalost prevladalo zavedanje o samozadostnosti, o občutku, da se z njihovim študijem dosega relativno pomembna celota znanja, še posebej v nacionalnih in globalizacijsko gledano »vladajočih«, prestižnih ali po čem drugem posebnih študijih (kot so kroatistika za učitelje, psihologija in antropologija ipd.).

SKLEPI

Tudi na področju študijev južne slavistike je potemtakem mogoče uporabiti zelo enostavno formulo: koncept interdisciplinarnih študijev, pri čemer je mogoče študirati dva enakovredna študija hkrati ali enega z dvema vzporednima predmetoma, danes bi rekli modulu. Po drugi strani pa se je na slavistikah v tujini ta formula opuščala v korist še širših kulturoloških študijev ali pa se je, če se je pretirano individualizirala, slavistika ukinila zaradi prenizkega števila študentov. Sorazmerje potrebnih učiteljev za posamičen študij posameznega slovanskega nacionalnega jezika in književnosti in število vpisanih študentov sčasoma ni bilo dobro, ni se finančno izplačalo. Kljub temu pa so, kot smo videli, pri nas še zmeraj močno razvite težnje po posameznih nacionalnih študijih, vse z upanjem, da bi lahko recipročno pričakovali študij kroatistike tudi v drugih državah. Rezultat je, da se nad usihanjem slavističnih študijev in konzerviranjem slavističnih knjižnic upravičeno zgražamo. Kje je izhod, kako premagati zablode bolonjske reforme pri nas in v Evropi, da pri tem ne izgubimo tistega, kar nam je prinesla dobrega, to pa je predvsem možnost, da iz semestra v semester razvijamo in menjujemo svoje predmete in študij, da ga naredimo tako za učitelje in študente kreativnejšega, inovativnejšega in fleksibilnejšega, prav z ozirom na spremenljiv trg dela in vse večjo negotovost sveta.

Rešitev se torej kaže v konceptu *interdisciplinarne solidarnosti*. Kaj bi morali narediti za njegovo realizacijo? Najmanj troje:

Zaradi globoke socialne in zelo pomembne interdisciplinarne solidarnosti bi bilo treba enkrat za vedno *ukiniti enopredmetnost*, s tem pa tudi termin dvopredmetnost ali dvodisciplinarnost, ker bi s tem vsi univerzitetni študiji bili urejeni samo kot dvo- ali večdisciplinarni, glede na odrejena načela kombinacije študija (največkrat v svobodnih kombinacijah, deloma pa usmerjeni ali priporočeni, glede na urnik, prostorske probleme ali družbeno upravičenost študijev dveh bližnjih predmetnih področij ali dveh disciplin).

Poleg dveh enakovrednih študijev bi bilo treba uvesti tudi možnost *asimetričnega* študija, torej možnost študiranja enega glavnega predmeta z dvema vzporednima predmetoma ali moduloma ali kombinacijami modulov, usmeritev ipd. (kot vemo, se to pogosto dogaja v praksi, ko en študij s svojimi pretiranimi in nekontroliranimi zahtevami »svojim« študentom naloži skoraj dvakrat več obveznosti kot drugi študij).

Z vpisno politiko omogočiti in rezervirati, *poleg načelno prostega izbora kombinacij, določeno število mest za manj atraktivne kombinacije*, študije »večjih« skupin z »majšimi«, da se ne bi dogajalo, da zaradi zapolnjenosti študijskih mest več let prav nihče ne bi vpisal npr. kombinacije južne slavistike z anglistiko, filozofijo, arheologijo ali umetnostno zgodovino, niti ne s primerjalno književnostjo ali celo ne z rustistiko, oziroma da se v osnovi prepreči absurd, ki se nam je zgodil v imenu bolonjske reforme, da profesor hrvaškega jezika ne more biti ali je lahko zelo težko v isti osebi tudi učitelj bosanskega ali srbskega jezika in književnosti, kar je danes na vseh hrvaških fakultetah, verjetno kot naš poseben prispevek k integracijskim težnjam v Evropski uniji.

Ali ni, če takole pogledamo, morebitna interdisciplinarna solidarnost na fakulteti že prvi korak tako k večji socialni solidarnosti, če že ne enakopravnosti med nami (med strokami in učitelji, med projekti, kot tudi v akademski hierarhiji med učitelji in študenti v odnosu do dekana in prodekanov, rektorja in prorektorjev), pa tudi kot pol koraka proti socialno-razredni, stanovski solidarnosti doma in tudi v svetu? Ali ni taka solidarnost lahko tudi zagotovilo boljšega socialnega in medkulturnega dialoga v Evropski uniji?

<http://www.humboldt-foundation.de/web/kosmos-titelthema-102-3.html> -- Lilo Berg: Rotkäppchen 2.0 Humboldt Kosmos 102 (2014). Iz članka o vzponu digitalne humanistike prepisujem podatke, da je v Nemčiji mogoče študirati DH na 15 univerzah, da je v DH dejavno okrog 10 % nemških humanistov, da je od svetovne knjižne dediščine, ki naj bi obsegala 140 mio knjig, digitalizirano 25 mio ali 18 %. O 2000 variantah pravlјice o Rdeči kapici pa, da nimajo enega skupnega izvora, ampak več vzporednih. Na klik tudi v angleščini« (Hladnik, 2014).

SLAVIC STUDIES DEVELOPMENT – FROM THE SLAVIC PHILOLOGY TO AN INTERDISCIPLINARY SOLIDARITY

Zvonko KOVAČ

University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences, HR-10000 Zagreb, Ivana Lučića 3
e-mail: zkovac@ffzg.hr

SUMMARY

For the understanding of the concept of Slavic philology and philology in general it is important to recollect briefly what Slavic philology as a discipline was like during Jagić's lifetime. A literary scholar used to make use of entire philological area of study, in terms of language and literature, which naturally required a broader knowledge of Slavic studies, ranging from Old Church Slavic and national languages to a number of competences in literary history, textology, comparative literature, etc. In the further development of Slavic philology, the latter was divided into distinct areas of study, i.e. Slavic languages or Slavic literatures. Unfortunately, today we witness even stronger specialization, i. e. for various Slavic philologies, and even more specific, to literary historians and literary theorists or linguists, specialising in a distinct field of study within one particular Slavic literature or one particular Slavic language. We have come to the point where Slavic studies are almost extinct as a distinct scientific and university study programme, and a question rises whether further development of modern Slavic studies is still possible. In our paper, an interdisciplinary solidarity is advocated, to be achieved by double disciplinarity or multidisciplinarity, which would provide a multilanguage, intercultural and multiliterary education and, maybe, even appearance of a new philology.

Keywords: Slavic studies, philology, language and literature university study programme, interdisciplinary solidarity

VIRI IN LITERATURA

Bhabha, H. K. (2007): DisemiNacija: čas, naracija in robovi moderne nacije. V: Jeffs, N. (ur.): Zbornik postkolonialnih študij. Ljubljana, Krtina.

Hladnik, M. (2014): SlovLit - drugi odstavek. SlovLit, 22. 8. 2014.

[Http://mailman.ijs.si/pipermail/slovlit/2014/004903.html](http://mailman.ijs.si/pipermail/slovlit/2014/004903.html) (22. 8. 2014).

Kogoj-Kapetanić, B. (1968): Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti. Zagreb, Rad JAZU.

Kovač, Z. (1998): Slavenska filologija i slavenske filologije u Jagićevo doba. V: Šivic-Dular, A. (ur.): Vatroslav Oblak: mednarodni simpozij „Obdobja“, Ljubljana, 12. in 13. december 1996. Obdobja 17. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 43–52.

Kovač, Z. (2001): Poredbena i/ili interkulturalna povijest književnosti. Zagreb, Književna smotra.

Kovač, Z. (2011): Međuknjiževne rasprave, Poredbena i/ili interkulturalna povijest književnosti. Beograd, Službeni glasnik.

Kovač, Z. (2013): Književna znanost prijatelja. Kolo, 3/4, 304–309. <http://www.matica.hr/kolo/393/Knji%C5%BEevna%20znanost%20prijatelja%20/> (20. 5. 2015).

Kovač, Z. (2014): Slavistika u Jagićevo doba i u budućnosti. Slavistika između slavenske filologije i interdisciplinarnosti. V: Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, 23, 115–129.

Kozak, K. J. (2011): »Pod egido ruskega orla« ali orientalistični izleti A. Aškerca. Primerjalna književnost, 34, 3, 153–172. [Http://sdpk.si/revija/PKn_2011_3.pdf](http://sdpk.si/revija/PKn_2011_3.pdf) (20. 5. 2015).

Lauer, R. (2011): Nove kroatističke studije, Inozemni kroatisti. Zagreb, Matica hrvatska.

Lešić-Thomas, A. (ur.) (2011): O studiju južnoslavenskih književnosti (tematski sklop). Sarajevske sveske, 35–36, 187–230. [Http://www.sveske.ba/bs/broj/35-36-0](http://www.sveske.ba/bs/broj/35-36-0) (20. 5. 2015).

Nečak, D. (ur.) (2010): Pogledi. Humanistika in družboslovje v prostoru in času. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Spivak, G. Ch. (2011): Nacionalizam i imaginacija i drugi eseji. Zaprešić, Fraktura.